

MARIJA B. RADMILOVIĆ*

Osnovna škola „Vuk Karadžić“, Konak

LIK ŽENE U DELIMA MARIJA VARGASA LJOSE

Sažetak: Ovaj rad predstavlja lik žene u nekoliko dela peruanskog pisca i dobitnika Nobelove nagrade Marija Vargas Ljose, uz osvrt na vezu njegovih opisa žena s feminističkim temama Kejt Milet. Pomenuti autor je veliki deo svog opusa posvetio ženi, čak i kada su one sporedni likovi; one su kompleksne, njihova uloga je važna, a on nam dočarava ženu tako što je detaljno opisuje fizički i psihički i sprovodi nas kroz konkretne situacije u kojima možemo da saznamo više o njoj. On se bavi ženom iz svih slojeva društva, njenim životnim ulogama i daje nam širu sliku o njoj sprovodeći nas kroz njen život, razmišljanja i postupke. Na taj način nam je, čak i kada ona čini, po društvenim normama, nešto „neoprostivo“, teško da je osudimo. Umesto toga, čini da se zamislimo nad onim što smo do sada poznavali kao opšteprihvaćena pravila patrijarhalnog društva, otvaraju nam se nova pitanja o životu, ljubavi i moralu. U ovom radu su, u tom kontekstu, analizirana dela *Avanture nevaljale devojčice*, *Pohvala pomajci*, *Zelena kuća* i *Pantaleon i posetiteljke*.

Ključne reči: patrijarhalna načela, ljubav, *Avanture nevaljale devojčice*, *Pohvala pomajci*, *Zelena kuća*, *Pantaleon i posetiteljke*

UVOD

Horhe Mario Pedro Vargas Ljosa, pored toga što je dobitnik Nobelove nagrade za književnost i poznati romanopisac, takođe je novinar, esejista i profesor na nekoliko univerziteta. Rođen u Peruu, 1936. godine, diplomirao je književnost na univerzitetu San Markos u Limi, a doktorirao na univerzitetu u Madridu. Na njegova svetski poznata dela,

* marijaradmilovic90@gmail.com

najveći uticaj je imao njegov život u Peruu. Pisao je romane, eseje, drame, a neka od njegovih najpoznatijih dela su romani *Grad i psi*, *Zelena kuća*, *Avanture nevaljale devojčice*, *Razgovor u katedrali*, *Pantaleon i posetiteljke*, *Tetka Hulija i piskaralo*, *Priča o Majti*, *Pohvala pomajci*, *Don Rigobertove beležnice*, *Jarčeva fešta*, *Diskretni heroj*, *Raj na drugom čošku* itd. Šezdesetih godina prošlog veka, književnost Latinske Amerike doživljava ubrzani razvoj a centralna figura ovog književnog procvata je upravo Vargas Ljosa.

Književni opus Marija Vargasa Ljose je obiman, a narativ zauzima centralno mesto. Forma je ono čemu je posvećen i stoga pravi od svakog romana ili pojedinih delova romana čvrst svet za sebe, vešto ih preklapajući, spajajući i razdvajajući tokove tako da dobijamo utisak kompletne povezanosti njegovih dela, pri čemu svako ostaje svojevrsna celina. (Fernández i Tamaro, 2004)

Iako su Mariju Vargasu Ljosi društvene prilike tema koja čini osnovu književnosti, karakterizacija je takođe izuzetno značajna i razvijena u delu ovog pisca. Kako ističe Alonso Cueto:

Likovi Vargasa Ljose dolaze iz različitih ljudskih svetova i poseduju nebrojeno mnogo emocija. On je opisao nesigurnost čoveka koji se suočava sa svojim slabostima dok se gleda u ogledalu svog kupatila; strogost vojskovođe u čvrstom komandovanju svojim vojnicima; poniženja koja je pretrpeo poglavica domorodaca Urakusa, zarobljen i mučen u peruanskoj džungli; i zadovoljstvo diktatora koji ponižava podređenog koji stoji ispred njegovog stola (Cueto, 2012: 11).

Ovaj savremeni pisac se umnogome posvetio i ženi i često nas upućuje na novi ugao posmatranja ženskog lika. Njegova žena ima mnogo lica, istovremeno može da bude senzualna i staromodna, strastvena i razuzdana, stidljiva, sklona lažima i prevari, a ipak iskrena, može da bude potpuno obavijena mistikom i erotikom, a potpuno ogoljena u duhovnom smislu. On o ženi pripoveda na veoma sofisticiran način iako ima mnogo erotike u opisima, veoma detaljno opisuje predigru i sam seksualni čin, ali sa dobijenim utiskom da u erotskim opisima ne prelazi granicu neukusa. Mirjana Ivanji tvrdi da je „pisac [...] i seksu poklanjao veliku pažnju, za njega je seks bio jedan od najvažnijih ljudskih pokretača“ (Ivanji, 2010). Ivana Bulatović se u svojoj „Belešci o Mariju Vargasu Ljosi“ na kratko osvrnula i na Vargasov Ljosin odnos prema ženama, smatrajući da je njegovim senzualnim ženskim likovima suprotstavljena figura njegove majke: „Tim zamamnim, naglašeno senzualnim ženama, suprotstavljena je figura njegove majke, žene koja je do smrti trpela maltretiranje i despotsku narav svoga muža, oca Marija Vargasa, i pravdala ga njegovom teškom naravi.“ (Bulatović, 2016: 303). Čitajući, prepoznamo poštovanje prema ženama, on ih na svoj način slavi, voli i predano opisuje. Lik žene u njegovim delima ima mnogo slojeva, uvek nas intrigira ponešto ostavljajući mašti na volju, posmatrajući erotsko. Sa druge strane,

produbljuje lik tako što nam opisuje njene reakcije, emocije, nju kroz njegove oči, njenu ljubav, njenu dušu.

Zanimljivo je da protagonistkinje u romanima Marija Vargasa Ljose nisu prikazane kao inferiorna i pasivna bića, koja suzbijaju svoje želje i ambicije i uklapaju se u merila patrijarhalnih institucija. Cilj ovog rada je da se razmotri ženski lik u romanima *Avanture nevaljale devojčice*, *Pohvala pomajci*, *Zelena kuća* i *Pantaleon i posetiteljke*, u sprezi sa društvenim okolnostima i vrednostima kreiranim na osnovama patrijarhata.

ŽENA I FEMINISTIČKA MISAO

Naime, složena vizura kroz koju Mario Vargas Ljosa predstavlja ženu može se u nekim svojim aspektima povezati sa stavovima jedne od najznačajnijih teoretičarki u okviru drugog talasa feminizma, Kejt Milet. U njenom delu *Seksualna politika*, između ostalog, ističe se „kako se iako ne postoji precizno biološki ustanovljena razlika između polova, već u porodici, bez obzira na klasu, podstiče formiranje određenog identiteta žene koji podrazumeva inferiornost, nesamostalnost i neznanje, nemoć, kao i moralnu okaljnost i zasluženu marginalizovanost u odnosu na muški pol,“ kako navodi Maja Ćuk (Ćuk, 2015: 73).

Kejt Milet objašnjava koncept patrijarhata iz nekoliko različitih perspektiva: ideološke, biološke, sociološke, klasne, ekonomske i obrazovne, antropološke i psihološke. Glavna tvrdnja ove autorke jeste da je „svaki oblik moći u društvu, uključujući prinudnu silu policije,“ ali i pravni sistem i religiju, „u potpunosti u rukama muškaraca“ (Millet, 2000: 23). Po mišljenju Kejt Milet, podela na „muške“ i „ženske“ lične karakteristike nije opravdana iz aspekta biologije, već je podsticana kroz kulturu i određene društvene prakse, pri čemu su deca navođena da „misle i da se ponašaju“ onako kako je predviđeno za rod kome pripadaju (Millet, 2015: 31). Kako bi se sprečila solidarnost između pripadnica ženskog pola i organizovanje zarad zajedničkog delovanja, u okviru patrijarhata se radilo na tome da se stvori jaz i netrpeljivost između žena „stvarajući u prošlosti antagonizam između kurve i svetice, a u sadašnjosti između žene od karijere i domaćice (Millet, 2000: 38). Nadmoć muškaraca, kao i okrutnost prema ženama, opravdavala se i potvrđivala „običajima, religioznim propisima ili pisanim ili nepisanim pravnim aktima“ (Ćuk, 2015: 75). U okviru patrijarhata, žena je stereotipno marginalizovana kao nečisto, nemoćno biće, inferiorna i nedostojna da na ravnopravan način sa jačim polom učestvuje u društvenim praksama, dok je muškarac bio oličenje čistote, moći i superiornosti. Zanimljivo je da Kejt Milet mizoginiju povezuje i sa rasizmom, gde se podređenima pripisuje niži stepen inteligencije, nemogućnost da se kontrolišu instinkti, osetljivost, nezrelost, kao i „sklonost da obmanu, i sakriju prava osećanja“ (Millet, 2000: 57).

Protagonistkinje Marija Vargasa Ljose se odupiru i prevazilaze ovakve usađene sputavajuće kulturološke obrasce patrijarhalnog društva. Težeći ka slobodi i nesputanom izražavanju ljubavi, ali i moći i dominaciji, one često odstupaju od društvenih konvencija i tradicionalnih uloga pripadnica ženskog pola. Osvrt na najznačajnija dela autora pokazuje da kroz opise muško-ženskih odnosa i karakterizaciju ženskih likova, Mario Vargas Ljosa tematizuje mnoge elemente feminističke teorije kakva je predstavljena u delu Kejt Milet. Njegove su žene u isti mah i moćne i nemoćne, i bludnice i svetice, i neodoljive i odbojne. Odnosi moći, karakteristični za ovog pisca, u izvesnim su svojim aspektima povezani sa klasičnim feminističkim temama:

U romanima Vargasa Ljose društvo, politika, ljubavni i seksualni odnosi, kao i porodica, izraženi su kao zone u kojima se odvija borba za moći. „Moć“, „otac“ i „posedovanje“ su sinonimi u njegovom književnom svetu, u kome su seksualno posedovanje i mučenje često brutalne afirmacije moći. Realnost je ona u kojoj likovi ili dominiraju ili se u odnosu na njih dominira (Cueto, 2012: 17).

Odnosi moći između muškaraca i žena se, dakle, u velikoj meri temelje na seksualnosti, i veoma često će prevagu odneti ženski princip. Ovakvim narativnim izborima, Mario Vargas Ljosa preispituje pojednostavljenu sliku žene koju nudi patrijarhalno društvo.

ŽENA KAO OPSESIVKA

Priča o neobičnoj ljubavi i strasti, naizgled suludoj posvećenosti koja oplemenjuje, iscrpljuje, oslobađa, opseđa, oživljava i sahranjuje, uvlači nas u svoj tok u kojem ćemo tokom „običnog“ života glavnog lika samo iščekivati njihovo ponovno spajanje, razgovore, emocije i intimu. Svaki njihov susret koji bismo mogli da okarakterišemo kao tragičan jer znamo da će se ponovo rastati, a niko ne zna na koliko vremena i u kojim okolnostima, ima određenu dozu humora koji je Vargas Ljosa vešto utkao u događaje u svom romanu da nam ove situacije često budu simpatične i rado im se vraćamo poput glavnog lika romana *Avanture nevaljale* devojčice, Rikarda, koji je u situaciji da zauvek čeka svoju voljenu, a i poput nje¹ koja mu se uvek vraća. Taj „povratak“ se, u većini slučajeva, dogodi na simpatičan način, iako je njen život u suštini težak, bez identiteta. Kada govorimo o glavnoj junakinji ovog romana, to je žena koja ceo život traga za srećom, ona je materijalista i voli moć, samim tim misli da će je ovako nešto ispuniti i da će konačno pronaći svoje mesto u svetu. U tom smislu

¹ Glavni ženski lik u romanu *Avanture nevaljale devojčice* se u toku celog romana, u zavisnosti od životne situacije, pojavljuje pod drugim imenom. Rikardo je jedini koji zna za njene identitete.

„nevaljalu devojčicu“ možemo posmatrati kao pobunjenika u „muškom“ svetu. Ovo ističe i Alonso Cueto :

Način na koji se likovi Vargasa Ljose odnose prema moći neodvojiv je od njihove potrage za slobodom. Ako moć uspostavlja opresivno vreme i mesto, pojedinac teži da stvori svoje. Kada protagonistkinja *Avantura nevaljale devojčice* (*Travesuras de la nina mala*16) kreira nove identitete i nacionalnosti (predstavlja se kao Čileanka, Francuskinja, Engleskinja itd.), ona sebi stvara nove ličnosti. Njeno negiranje je potvrđivanje (Cueto, 2012: 13).

Ona je nesigurna u biti, od malena je u potrazi sama za sobom i upliće Rikarda u svoj svet intriga, niskog morala i materijalizma. Uvek je okružena muškarcima od kojih „izvlači“ ono što joj odgovara. Likovi muškaraca su prikazani banalnim, iako mogu biti na visokom položaju u društvu. Svestan da nije ono što ona u životu traži, Rikardo joj se svesno vraća. On pokušava da je razume i opravda - vidimo njegovo neverovatno iščekivanje njihovih susreta, koliko god puta bio ostavljen, ljut i povređen i koliko god dugo je ne bi video: „Za te dve godine uverio sam se da, barem u mom slučaju, nije istina da ljubav s vremenom osiromašuje ili nestaje. Moja je rasla iz dana u dan“ (Vargas Ljosa, 2008: 20) Ona se prema njemu ponašala onako kako se oseća, sa jedne strane je time bio privilegovan jer je jedino njemu pokazivala „pravu“ sebe, ali se sa druge strane ponašala kao da ga uzima zdravo za gotovo, što je uglavnom i činila, nekako znajući da će on uvek biti tu: „Nisam mogao da završim jer me je ošamarila iz sve snage, i zatvorila mi usta - Nećeš ti mene da ostavljaš da čekam, paceru jedan - drhtala je od besa i glas joj se kidao“ (Vargas Ljosa, 2008: 121). U romanu *Avantura nevaljale devojčice* su opisane godine kako teku, kako se vremena menjaju, politika, građanski pokreti, prestonice. Sve je opisano vrlo dinamično, možemo da doživimo atmosferu gradova kao što su Pariz, Tokio, London, Madrid. Međutim, jedna stvar se ne menja, a to je preplitanje njihovih sudbina. Tako, ona je umela da ga, nesvesnog, uvlači čak i u svoje seksualne igre sa partnerima, kojima je bila u stanju da ispuni svaku želju, ne obazirući se na Rikarda: „Paralisan od zapanjenosti, sve sam shvatio: Fukuda nas nije iznenadio, bio je tamo u dogovoru sa nevaljalom devojčicom, uživajući u predstavi koju su njih dvoje pripremili. Upao sam u zasedu“ (Vargas Ljosa, 2008: 174) „Nevaljala devojčica“ se razvijala u pravcu koji se ispostavio kao loš izbor. Počela je da zastranjuje, ali u romanu, za njenu osudu nema mesta. Ovaj, za Rikarda nemili događaj, bio je prekretnica. Bio je rešen da je nikada više ne vidi i ne čuje nakon ovog poniženja, iako je sada ona pokušavala da dopre do njega: „Ali doneo sam odluku da neću ponovo da vidim nevaljalu devojčicu, niti da razgovaram sa njom, i bio sam rešen da to i ostvarim. Samo tako ću se osloboditi tog tereta koji je uslovio moj život još od dana kada sam, da bih pomogao svom prijatelju Paulu, otišao po tri kandidatkinje za gerilke na aerodrom Orli“ (Vargas Ljosa, 2008: 183). Međutim, ona je ipak uspela da dođe do njega, konačno mu priznajući da samo njemu veruje. Vratila mu se

odbačena od strane poslednjeg muškarca, nakon što je završila i u zatvoru i doživela izuzetno traumatično iskustvo silovanja. Na sebi svojsven način, ona ovde završava svoje životno „lutanje“.

Rikardo ju je podigao iz stanja u kom se nalazila, nakon svega je našao snagu u svojoj životnoj ljubavi. Kasnije se ispostavilo da je silovanje i iskustvo u zatvoru izmislila ali da je time potisnula drugu traumu. Bila je duševno bolesna, a posledice svojih odluka i ambicija je osećala na najsuroviji način. Nakon svega, pokušala je da bude uzorna žena Rikardu, da se ponaša onako kako je on oduvek želeo, da žive običan život. Napustila ga je još dva puta, a on je nakon jednog od ovih napuštanja pokušao da se ubije. Ipak, na samom kraju mu se vratila, ona sa svim svojim manama, sa ožiljcima života, bolesna od raka, došla je da umre pored njega. Pre toga je konačno i zaista ispunila njegovu želju. Trideset i sedam dana se ponašala onako kako je on zamišljao njihov život. Istinski ga je volela. U ovom romanu, sudbina žene je tragična, žena je pogubna za sebe i za svoje voljene, iako tokom celog dela osećamo njihovu ljubav, ona je od početka osuđena na propast. Sudbina čoveka je uz takvu ženu podjednako tragična, ali iako deluje kao da se on žrtvuje kroz čitavo delo, on je svestan svakog svog koraka i svesno podleže svakoj njenoj želji, potrebi ili hiru. Dakle, možemo da zaključimo da je žena u ovom romanu iznad muškaraca, da odnos, bilo sa moćnikom, bilo sa običnim čovekom može da rezultira pogubno za njih. Ona uvek ustaje, ostaje verna sebi dok ne odluči da više ne želi da se zadrži. Ako muškarce i žene posmatramo kao binarnu opoziciju, u ovom romanu jedna žena uzima primat naspram mnogih muškaraca.

ŽENA KOJA JE UČINILA NAJGORE?

Kontroverzno delo *Pohvala pomajci* pomera čitaočeve granice o pitanju morala. U romanu u kojem se prepliću šest reprodukcija naslikanih slika i slike stvarnosti, Vargas Ljosa prepliće mit i realnost. Ovim delom, on na novi način opisuje tabu teme kao što su pedofilija, perverzija i incest. Donja Lukrecija, glavna akterka ovog romana, žena je posvećena svom mužu i njegovoj sreći dok je on „večno“ zahvalan na njoj i na životu koji imaju. Neobičan ton vlada čitavim delom, zato što u svemu tome naglo nailazimo na slike koje postaju, kada završimo čitanje, neodvojiv deo kompozicije romana. Na primer, imamo ispovesti vladara drevne Lidije, Kendaula, i njegove opise njegove žene Lukrecije, koju, na erotski način, poredi sa konjem: „Čvrste su na dodir te sapi, a slatke pod usnama; široko okrilje, a toplo za studenih noći; meki dušek za počinak umornoj glavi i izvor užitka u času ljubavnog nasrtaja“ (Vargas Ljosa, 2011: 18). Takođe možemo da vidimo i ispovest Dijane, boginje lova koja uživa u pažnji pastirčića i spremna je da mu ispuni fantazije na obostrano zadovoljstvo, bez obzira na razliku u godinama: „Njegovo nevino telašće, obasjano znojem dok me gleda i olakšava, uživa gledajući me i unosi izvesnu notu nežnosti koja senči i zaslađuje i moje uživanje“ (Vargas Ljosa, 2011: 46).

Donja Lukrecija, Don Rigobertova supruga i pomajka malenog Fončita je veoma brižna prema svom pastorku, od početka želevši samo da mu se približi da mu bude nešto najbliže majci. Mali Alfonso pokazuje izuzetnu naklonost prema svojoj pomajci, naizgled naivno joj se približavajući i, kao razmaženo dete, reagujući na bilo šta što mu se ne dopadne. A ona je želela da mu ispuni svaku želju. U knjizi u kojoj je žena učinila jako lošu stvar, čitalac ipak stiže donekle lepo mišljenje o njoj, čak može i da završi delo opravdavajući je. Ni junakinja ove knjige nije obična žena. Ona poseduje veoma mnogo kvaliteta, čime je prvenstveno osvojila srce Don Rigoberta, a zatim i svih ostalih članova domaćinstva. Kada je sluškinja Hustinijana obaveštava da je Fončito tajno posmatra kako se kupa, ona potpuno „normalno“ reaguje na ovu situaciju, tako što je i sama pomisao na to užasava i smišlja način kako da Fončita odbije od sebe. Ona pokušava da bude hladna prema njemu, međutim, dečak to toliko tragično shvata da preti samoubistvom i koristi situaciju da joj se ponovo približi. Ona u ovom trenutku popušta: „Istovremeno ga je celivala po razbarušenoj kosi, po čelu, po obrazima, osećajući na usnama so njegovih suza. Kad ustašca dečaka potražiše njena, nije mu ih odrekla. Polusklopljenih očiju, pustila je da je poljubi, i uzvratila mu je poljupcem“ (Vargas Ljosa, 2011: 73). Od tog trenutka, Donja Lukrecija sve više upada u zamku svojih želja, koje je, paradoksalno, uzdižu u mistične visine, polako prihvatajući svoje ponašanje. Delila je postelju i sa ocem i sa sinom, a u vreme koje su provodili svi zajedno izgledali su kao idealna porodica. Don Rigoberto je neko ko voli i ko je neizmerno zahvalan na ljubavi koju mu porodica pruža. Međutim, i on ima neobične obrasce ponašanja, izvesne obrede kupanja gde je podelio po danima kada će kojem delu tela da se posveti, opsesivno „čisti prljavštinu“ koje još uvek nije svestan. Na kraju, dečak zadaje krajnji udarac oboma. Kada je ostao nasamo sa ocem, „naivno“ želi da mu pokaže rad za školu koji je napisao pod nazivom „Pohvala pomajci“. U tom radu, on otkriva sve detalje njihovog odnosa i bez trunke žalosti i kajanja predaje ga svom ocu, posmatrajući ga kako čita u neverici i agoniji. Donja Lukrecija, naravno, biva odbačena i proterana od strane supruga, ali sluškinja Hustinijana, kao svedok, posle svega govori da je Donja Lukrecija dobra žena. Pitavši Fončita da li je to uradio zbog svoje majke, on odgovara da je to uradio zbog nje, Hustinijane, i pokušava da je poljubi. U ovom delu ne možemo da kažemo da postoji prava strana i ne znamo kome da se „priklonimo“. Ovde bi žena, da nije napravila grešku, bila uzorna žena koja udovoljava svom suprugu i svojoj porodici, koju porodica i sluge vole, što zbog njenog ponašanja prema njima, što zbog njenog karaktera. Unela je vedrinu u njihove živote. Međutim, ono što je uradila, ne samo da je pogrešno, već je, po mnogim životnim normama neoprostivo i o njenom liku može dugo da se raspravlja. Ono što je sigurno, a to je da ona, nakon svega, ne ostavlja toliko loš utisak koliko mali Fončito, koji je, iz do kraja neotkrivenih razloga, žrtvovao sve koji ga vole,

a da se pritom dobro zabavio i verovatno sve unapred isplanirao.² Opet je žena kao lik zavodljiva, može da se „izdigne“ iznad muškarca, igrajući se sa postojećim pravilima morala. Ona je još jedna fatalna, neodoljiva žena u galeriji Vargas Ljosinih likova, jer kako ističe Roj Boland, za Don Rigoberta ona je „ljubav kojoj ostaje veran u svim okolnostima i kojoj je spreman da žrtvuje sve“ (Boland, 2012: 109). Svakako je lik koji ima više slojeva ličnosti što nam otežava osudu.

PROSTITUCIJA KAO SLUŽBA

U romanu *Pantaleon i posetiteljke*, Mario Vargas Ljosa se na humorističan način bavi temama koje su ga inače intrigirale, ali se do ovog romana bavio njima na ozbiljan način. On u ovom delu kritikuje crkvu i vojsku ali opet kao najjače oruđe za to koristi ulogu žene i suštinsku slabost muškaraca kada se radi o zadovoljavanju seksualnih potreba. On ukazuje na licemerje društva³ i izvrgava ga ruglu, pre svega time što takozvana Služba posetiteljki predvođena kapetanom Pantohom postaje najdelotvorniji organ oružanih snaga. Na samom početku romana, pukovnik Lopes Lopes i general Viktorija dolaze po kapetana Pantohu da mu dodele specijalan zadatak u Ikitosu, a to je da suzbije ogroman broj silovanja koji se događa od strane njihovih vojnika. Kapetan Pantoha je „običan“, revnosan čovek koji tamo odlazi sa suprugom i majkom. On prihvata ovaj zadatak krajnje profesionalno i odmah počinje da sastavlja izveštaje o svom radu i napretku. On ovim izveštajima pristupa veoma ozbiljno, što im daje posebnu crtu humora: „Dolepotpisani kapetan PA (Intendantska služba) Pantaleon Pantoha, odgovorni starešina za SPGPS, s poštovanjem se javlja generalu Felipeu Koljasosu, načelniku Uprave, Intendature i srodnih službi Armije, pozdravlja ga i kaže: 1...2. Da je pristupio regrutovanju svojih prvih civilnih saradnika iz redova pomenutih u izveštaju broj jedan: Porfirio Vong, zvani Kinez, Leonor Kurinčila, zvana Čučupe i Huan Rivera, zvani Dudlica“ (Vargas Ljosa, 2011: 54). Žene u ovom romanu su naizgled sporedni likovi, oruđe koje država koristi da bi vojnici bili što efikasniji u obavljanju zadataka i prestali da razmišljaju samo o tome kako da zadovolje svoje fizičke potrebe, ali one su mnogo više od toga. One su odgovorne za rezultate koje vojska postiže. One su verne svojoj Službi i svom kapetanu, disciplinovane koliko god žene u toj ulozi mogu da budu, ali potpuno predano izvršavaju svoje zadatke u najvećoj tajnosti. Imaju svoja prevozna sredstva, vojni brod „Eva“ i avion „Dalila“ kojim putuju na vojne operacije, čak i svoju himnu:

² Ovdje možemo da govorimo o fenomenu „potcenjivanja nevinosti“ kod Vargas Ljose o kojem je pisala Sabin Kolman povežavši priču „Deda“ sa romanom *Pohvala pomajci*

³ Bojana Kovačević Petrović se u radu „Istinite laži Marija Vargas Ljose“ bavi fenomenom laži (Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet – Odsek za romanistiku, Novi Sad)

Služi Armiji, služi

To ti je većma čast

Služi Armiji, služi

Vojnicima u slast

Usrećiti drage nam vojnike

-Hitro, hitro, dudličice!

Usrećiti u uniformi dike

Časna nam je dužnost, ptičice

(Vargas Ljosa, 2011: 146)

U ovom humorističkom romanu, u kome Vargas Ljosa kritikuje društvo, umesto da žene budu instrument zadovoljavanja muških potreba, one su upravo to iskoristile i nesvesno izvrgle ruglu institucije kao što su crkva i vojska. Uz to, one su se izborile za odlične uslove rada, „redovni, čisti uslovi, pristojna plata“ (Wood, 2012: 53). Ovaj pisac ponovo na neobičan način slavi ulogu žene, voli je u svakom smislu i čak i u ulozi prostitutke izdiže žene iznad muškaraca koji pred njima bivaju ogoljeni, tupi i bespomoćni.

OD ISKUŠENICE DO PROSTITUTKE

Mnogi kritičari će se složiti, kada je reč o delu *Zelena kuća*, da je ovo najznačajnije Vargasovo Ljosino delo, kao i da je ovo izuzetno važan roman u latinoameričkoj istoriji. Godinu dana nakon objavljivanja ovog romana, Mario Vargas Ljosa je osvojio Nagradu kritike, a zatim i međunarodnu nagradu za književnost Romulo Galjegos. Ovaj roman ima nekoliko različitih priča koje se prepliću oko šest glavnih likova. U zabačenom selu Santa Marija de Nijeva živi Bonifasija, mlada Indijanka, iskušnica, koja pušta dve štićenice manastira da pobegnu iz razloga što su ih vojnici prisilno odveli iz svojih koliba u pokušaju da ih „civilizuju“. Njoj je posvećen jedan deo romana, odnosno njen put koji vodi od iskušnice do prostitutke pod imenom „Šumska ruža“. Pored ovog, postoji još tokova u romanu koji se prepliću, prošlost i sadašnjost, kao i likovi u romanu prikazani samostalno i kako ih sudbina povremeno spaja. Lalita je još jedan ženski lik koji igra važnu ulogu u romanu, ona je žena trgovca i begunca Fušije. Ona je, navodno, preljubnica i izdajnica. Vargas Ljosa se i u ovom delu prvenstveno bavi kritikom društva i postavlja se pitanje ko su zaista prostitutke, da li žene koje se time bave u „Zelenoj kući“ ili su to predstavnici vlasti.

„Zelena kuća“ je mesto u romanu oko koga se vrte životi likova u romanu, ona poprima mitski karakter iako je mesto bluda i razvratništva.

Bonifasija je u duši neukrotiva Agvaruna devojčica koju pratimo putem koji ide od manastira do „Zelene kuće“. Dok je bila u manastiru, vodila je računa o devojčicama koje su dovodili. Tada je bila „preobraćena“ ali i sama je rekla, kada se pravdala zbog čega je pustila devojčice da pobegnu: „To se desilo preksinoć, kad sam im donela hranu ovde, u ostavu. Setim se toga i spopadne me strah, kao da sam odjednom postala neka druga osoba, mislila sam da je to zbog sažaljenja, ali možda me je đavo iskušavao kao što ti kažeš, majko“ (Vargas Ljosa, 2011: 72) Kao Šumska ruža, ona je bila veoma posvećena, ne samo svom poslu da prodaje svoje telo nego i onima koji su dolazili, Litumi, koji je bio njen muž, i Anselmu, koji je osnovao Zelenu kuću. Vodila je računa o svima njima kao sestra, majka, žena i ćerka. Svi su je voleli.

Lalita je bila poslušna žena koju je Fušija koristio da bi izbegao policiju. Oženio ju je kad se tek zadevojčila i sam je rekao da se ponekad osećao kao da ima ženu i ćerku u isto vreme. Nudio ju je za hiljadu sola Huliju Raetegiju, koji je bio zaljubljen u nju. Spavao je sa drugim ženama na njene oči, tačnije, iskorišćavao je mlade devojke koje su za njega bile divljakuše, navodno ih spasavajući ali je ih je posle toga seksualno iskorišćavao: „Ali Lalita je zacmizdrila: zar mu nije bila dobra žena?, zar nije uvek išla s njim?, misli da je glupa?, zar nije radila sve što je hteo? Fušija se mirno skidao i bacao odeću svuda oko sebe, ko je ovde glava kuće?, otkad se ona to prepire sa njim? I naposljetku, sranje: muškarac nije kao žena, mora malo da promeni, ne voli kad mu tu cmizdri, osim toga, zašto se žali kad joj Šapra neće ništa oduzeti, rekao joj je već, biće sluškinja“ (Vargas Ljosa, 2011: 192) Ona je, pre svega u Fušijim razgovorima sa Akilinom, optužena da je izdajnica zbog Nijevesa, sa kojim je uspela da ostavi Fušiju. Lalita kao dobra žena, neko ko saoseća sa Bonifasijom koja je živela kod njih kada je izbačena iz manastira, čak iz najbolje namere želi da joj pomogne da se uda za narednika.

Iako Džerald Martin ističe da je ovo jedino delo Vargasa Ljose u kome žena uistinu trijumfuje i u ovom delu žene zapravo imaju tragičnu sudbinu, u smislu da su podređene muškarcima koji ih ne zaslužuju:

Jarčeva fešta, Raj na drugom čošku i Avanture nevaljale devojčice [...] imaju sumnjive protagonistkinje, ali nijedna od njih ne trijumfuje nad svojim muškim partnerima i antagonistima na način na koji to čine Čunga, Lalita i Bonifasija u Zelenoj kući (Martin, 2012: 30).

Vargas Ljosa ponovo stvara sliku žena superiornijih u odnosu na muškarce, ali one su osuđene na nepravdu života da muškarci prednjače u svetu u kojem se u binarnoj opoziciji muškarac-žena, muškarcima, kako je Kejt Milet isticala, samim rođenjem daje više na

značaju. Žene su pametnije, snalažljivije, najčešće poštenije, požrtvovanije i vernije, ali sve to nije dovoljno dokle god se nalaze u svetu u kom vladaju muškarci.

ZAKLJUČAK

Mario Vargas Ljosa se kroz svoja dela dosta bavio ulogom žene u patrijarhalnom društvu. Šta ona predstavlja? Da li možemo tako lako da je osudimo ukoliko nam je predočeno sve, od okolnosti do karaktera likova? U Vargasovom Ljosinom opusu, definitivno ne. To je upravo ono što ga čini velikim u pogledu predstavljanja žene, čak i kada je ona u najnezahvalnijoj ulozi, kada život prema njoj nije bio fer, kada je popustila i zaboravila na norme ponašanja koje su, za današnji svet, nepisano pravilo kog se najveći broj ljudi pridržava. Ujedno, tu nalazimo i vezu njegovog dela sa feminističkim temama. Protagonistkinje u romanima pomenutog autora odbijaju da se povinuju stereotipnoj ulozi žena i predstavljaju izuzetke u odnosu na tradicionalne rodne uloge. Vargas Ljosa opisuje ženu takvu kakva je, sa svim vrlinama i manama, dočaravajući svaki detalj njenog (ne)savršenog lica i tela, opisujući njene reakcije. Ovaj pisac konkretnim primerima potkrepljuje žensku mudrost, ženstvenost i dobrodušnost, u kakvoj god se ona ulozi u njegovom delu našla. Muškarci su kod Vargasa Ljose češće likovi koji su jednostrani, neinteresantni, grubo i bahati i često se ponašaju kao da je žena njihovo vlasništvo. Njih žene privlače, ponekad deluje da je prosto nemoguće da im se odupru. Ustvari, muškarci u Vargasovoj Ljosinoj književnosti svesno i ne žele da se odupru, lako idu za svojim porivima, lako opraštaju sebi i lako umeju da osude žene. Verovatno i zbog njih takvih, čitaocima je lakše da se priklone ženi, koliko god njena greška „neoprostiva“ bila. On voli da opisuje tragičnu sudbinu žene, začarani krug u kom se žena nađe već svojim rođenjem, a kvalitetnom ličnošću, još više daje na značaju celukopnoj tragičnosti njenog lika. Mario Vargas Ljosa je moderan pisac koji se ne libi da nas stavi u položaj da se zapitamo mnogo kada se radi o životu, društvenom poretku i međuljudskim odnosima. Ume i da nas postidi, zaintigira, na momente šokira, ostavljajući prostora da verujemo u bolje sutra, pre svega nas učivši da ne osuđujemo. Njegova žena je nežna i neustrašiva, ženstvena i borbena, ona ne prestaje da traži svoje mesto u svetu, a Vargas Ljosa je sebe uvrstio u neizostavno štivo kada želimo da sagledamo širu sliku i, na kraju, kada želimo da slavimo ženu.

LITERATURA

Bulatović, I. (2016). Beleška o Mariju Vargasu Ljosi. *Lipar – časopis za književnost, jezik, umetnost i kulturu*, Beograd.

- Boland, R. C. (2012). The erotic novels: In Praise of the Stepmother and The Notebooks of Don Rigoberto. U E. Kristal & J. King (Eds.), *The Cambridge Companion to Mario Vargas Llosa* (str. 102-116). Cambridge: Cambridge University Press.
- Cueto, A. (2012). Reality and rebellion: An overview of Mario Vargas Llosa's literary themes. U E. Kristal & J. King (Eds.), *The Cambridge Companion to Mario Vargas Llosa*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ćuk, Maja. (2015). Rodna politika u romanima *Leto pre sumraka* Doris Lesing i *Životi devojaka i žena Alis Manro*. *Kultura*, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd, 72-83.
- Ivanji, Mirjana. (2010, 14.10.). Kao riba u vodi: Mario Vargas Ljosa – Književna biografija. *Vreme*, br. 1032.
- Köllmann, S. (2014). *A Companion to Mario Vargas Llosa*. Woodbridge: Tamesis.
- Kovačević Petrović, B. (2016). *Istinite laži Marija Vargasa Ljose*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za romanistiku.
- Millet, K. (2000). *Sexual Politics*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Leitch, V. B. (2001). *The Northon Anthology of Theory and Criticism*. University of Oklahoma.
- Vargas Ljosa, M. (2008). *Avanture nevaljale devojčice*. Beograd: Laguna.
- Vargas Ljosa, M. (2011). *Zelena kuća*. Beograd: Laguna.
- Vargas Ljosa, M. (2011). *Pantaleon i posetiteljke*. Beograd: Laguna.
- Vargas Ljosa, M. (2011). *Pohvala pomajci*. Beograd: Laguna.
- Fernández, T., & Tamaro, E. (2004). Biografía de Mario Vargas Llosa. *Biografías y Vidas*. Dostupno na: https://www.biografiasyvidas.com/biografia/v/vargas_llosa.htm
- Wood, M. (2012). Humour and irony: Captain Pantoja and the Special Service and Aunt Julia and the Scriptwriter. U E. Kristal & J. King (Eds.), *The Cambridge Companion to Mario Vargas Llosa*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Martin, G. (2012). The early novels: The Time of the Hero and The Green House. U E. Kristal & J. King (Eds.), *The Cambridge Companion to Mario Vargas Llosa*. Cambridge: Cambridge University Press.

MARIJA B. RADMILOVIĆ

THE FIGURE OF A WOMAN IN THE WORKS OF MARIO VARGAS LLOSA

Summary: This paper provides an overview of the portrayal of women in the works of the Peruvian writer and Nobel Prize laureate Mario Vargas Llosa and the connection of his female portraits with feminist themes by Kate Millet. The work of Mario Vargas Llosa belongs to contemporary literature and as a writer he addresses many issues of the survival of modern man in today's world. In his literature, Llosa deals a lot with criticism of today's society, politics, as well as questions about what is morality in today's world. Are prostitutes women who do business selling their bodies or the representatives of the government who sell themselves, so that the consequences are much bigger and more immoral? He also deals with interpersonal relationships in his works, emphasizing through examples that the social order is not fair, that women are unfairly condemned to a lower position in the gender hierarchy, and that they are worth much more than men. As our analysis reveals, Llosa's female protagonists break out of traditional social patterns established by patriarchal system. In his works, men are often portrayed as less intelligent than women, arrogant, and the most important thing for them is sexual pleasure. In this way, women usually control them. However, although they are portrayed as complex, intelligent, resourceful, and resilient characters, they are emotional beings and have difficulty fighting their emotions, primarily their love for a man. The woman in Llosa's works can be both good and bad, moral and immoral, but she is never a one-sided character. She is both faithful and unfaithful, fragile and brave, loyal to who she is; she is a woman who tries to be true to herself and this is an important feature of Llosa's work. In her life, she meets men who change her destiny and often drag her into tragedy. The fate of women is tragic in a world that, unfortunately, still belongs to men.

Key words: patriarchal norms, love, *The Bad Girl*, *In Praise of the Stepmother*, *the Green House*, *Captain Pantoha* and *the Special Service*

Datum prijema: 8.9.2023.

Datum ispravki: 18.11.2023.

Datum odobrenja: 20.11.2023.